

LAPIDARIUL MUZEULUI DE ISTORIE DIN TÎRGOVIȘTE

RADU GIOGLOVAN

Una din colecțiile muzeului de istorie din Tîrgoviște care interesează în mod deosebit pe vizitatori este lapidariul. Cele mai multe piese provin de la Mitropolia Tîrgoviștei, zidită de Neagoe Basarab între anii 1517—1520 și demolată între anii 1884—1885, cînd a fost încredințată spre restaurare științifică arhitectului Lecomte de Noüy. După ce au rămas multă vreme în curtea bisericii reclădite — numeroase pietre înstrăinindu-se în timpul primului război mondial — în anul 1928, Comisia monumentelor istorice a construit un muzeu lapidariu, în care s-au depozitat pietrele ce s-au mai păstrat. Catalogul acestor pietre a fost publicat în anul 1933 de Virgil Drăghiceanu în anexa lucrării monografice despre Mitropolia Tîrgoviștei¹.

În timpul celui de al doilea război mondial s-a expropriat și suprafața din jurul bisericii Mitropoliei, pentru construcția unui bulevard și amenajarea unui parc public și cu această ocazie s-a dărîmat muzeul-lapidariu al Comisiei monumentelor istorice², iar pietrele au fost transportate în cursul anului 1943 la actualul muzeu³, care și-a inaugurat prima expoziție la 30 ianuarie 1944. Deși primirea pietrelor s-a făcut fără nici un inventar⁴, toate pietrele enumerate în catalogul din 1933 se află în actualul lapidariu al muzeului din Tîrgoviște, inclusiv crucea de mormînt flancată de basoreliefurile sfinților Constantin și Elena, despre care catalogul spune că se află în colecțiile Comisiunii monumentelor istorice. Cele patru coloane cu bazele și capitelurile lor, de la pridvorul construit pe vremea domnului Constantin Brîncoveanu au fost ridicate din parc și aduse la muzeu abia în anul 1957.

¹ Virgiliu N. Drăghiceanu, Mitropolia Tîrgoviștei, Buc. 1933, p. 22—24.

² Arh. Stat. Tîrgoviște. Fond Primăria Tgv. dos. 59/1942.

³ Arhiva Muzeului din Tîrgoviște, dos. 1/1943, p. 8.

⁴ Arhiva Muzeului din Tîrgoviște, dos. 2/1944, p. 63.

Dintre pietrele de mormint pierdute înainte de organizarea muzeului-lapidariu al Comisiunii monumentelor istorice au fost : a comisului Radu Florescu, ucis în 1604 la Nămăești, a Predei, soția lui Radu Buzescu, a lui Miroslav și fiul său Avram de la Tomșani de pe Răstoacă, a Mariei, mama domnului Radu Șerban și a lui Basarab fiul acestuia, și cea a vrednicului mitropolit al Țării Românești, Ștefan, despre a cărei existență în stînga pronaosului avem o ultimă informație din anul 1875.

Cu această ocazie prezentăm următoarele rectificări la inscripțiile publicate de Virgil Drăghiceanu :

La piatra de mormint a lui Climent ierodiaconul, economul Mitropoliei, există indicată și ziua morții : 2 mai, pe lângă leatul 1799, iar piatra s-a așezat în anul „1800 avg(ust) 9“ nu „1812“ cum s-a transcris ⁵.

La piatra lui Matei Cleronomo a fost transcris „Cleromo“ în loc de Cleronomo și s-a omis unul din cei doi B existenți pe piatră la numele lui „Constantin B(asarab) B(rincoveanu) voevod ⁶“.

La piatra lui Scarlat Mavrocordat s-a omis cuvîntul „anilor“, textul trebuind să fie citit „cursul anilor de la spāsitorul“, în loc de cursul de la spāsitoriul“, iar cuvîntul „încă“ a fost transcris „și“ ⁷.

La piatra lui Gheorghe Lupoianu a fost omis cuvîntul „vă“, transcriindu-se numai „leat“ și a fost pocit numele sculptorului „Pis Armiras“ în loc de „Pisar Mușat“ cum se află pe piatră ⁸.

La piatra spătarului Neagoe Văcărescu s-a omis cuvîntul „și marea“, textul adevărat fiind „în sfința și marea Mitropolie“ ⁹.

La piatra postelnicului Dumitrașcu Caramalău a fost transcris „Caramanaliul“ ¹⁰ greșit, adevăratul său nume fiind Caramalău, descendenții zicîndu-și Caramanlău, dar nu Caramanalău ¹¹. La aceeași piatră a fost omis cuvîntul „în“, trebuind să se citească „în luna lui august“ nu „luna lui august“ ¹².

La pisania lui Matei Basarab începutul este „Fiind această mitropolie veche și în părăsire în loc de „Fiind acesta vechi și în peat“, cum s-a transcris ; în loc de „cu tot dăchisul“ trebuie citit „cu tōt dea-dinsul“, „vleto“ este în realitate „vă leto“, iar anul care nu se mai poate citi din cauza unei spărturi trebuie să fie 7148 (1640) ¹³.

La piatra Păunei, soția lui Gheorghită vel căpitan de cazaci anul de conviețuire este „8“ nu „10“ ¹⁴.

⁵ Virgiliu N. Drăghiceanu, Mitropolia Țirgoviștei, Buc. 1933, pag. 22, nr. 9.

⁶ Idem, ibidem, nr. 10.

⁷ Idem, ibidem, nr. 12.

⁸ Idem, ibidem nr. 13.

⁹ Idem, ibidem, nr. 14.

¹⁰ Idem, ibidem, nr. 15.

¹¹ Octav — George Lecca Familiile boierești române, Buc. 1899, pag. 507.

¹² Virgiliu N. Drăghiceanu, op. cit. p. 23, nr. 15.

¹³ Virgiliu N. Drăghiceanu, op. cit. p. 7 și 23.

¹⁴ Ibidem, p. 23.

La piatra lui Constantin Bucșanul se poate citi anul 7242 (1733), iar textul „Deșartă lume a trecut, fii n-au făcut“ este în realitate la persoana I „Deșartă lume am trecut, fii n-am făcut“¹⁵.

La piatra de mormînt a lui Ivan Văcărescu numele Goezam și Fira au fost greșit transcrise din Neagoe și Zamfira, Stoe este în realitate Stroe, Balaia, Barbu și Radu sînt în realitate Balașa, Babue și Rada, iar data trebuie citită „martie 15 leat 7268“ în loc de „martie 5—7268“¹⁶.

Piatra patriarhului, Dionisie, are și o inscripție grecească, nepublicată, al cărei cuprins este :

„Mormîntul patriarhului Dionisie al Constantinopolei sau noul Bizanț a cărui patrie era. Cu bucurie trecînd din viață la locurile cerurilor păstorul împărăției merge acolo sus încoronat cu coroane nemuritoare în anul 1696 septembrie 22“.

Anul morții de pe piatră corespunde cu mențiunea de pe un manuscris găsit în biblioteca aceluiași patriarh¹⁷. Ziua exactă este însă cea de pe piatra din lapidariul muzeului, 22 nu 23 septembrie ca în manuscris, iar anul 1696 nu 1697-8 cum este indicat de alte izvoare¹⁸.

Textul grecesc al inscripției de pe piatra lui Grodovici este :

„Aici zace robul lui Dumnezeu Gheorghe Grodovici, născut în 1793, iulie 13, în Tîrnova Mică, un orașel al județului numit Saranta, săvîrșindu-se în Tîrgoviște la 20 ale lunii martie 1849“.

Luna morții este deci iulie nu iunie cum s-a publicat¹⁹.

La piatra lui Iorga Slugerul s-a omis cuvîntul „locul“ textul fiind „de la (Ag)rafa locul moșilor săi era“ în loc „de la (Ag)rafa moșilor săi are“²⁰.

La piatra lui Matei Greceanu se află scris „Matei sin Bar (bul vel) spătar, snă Șerban Grecianul vel logofăt și muma lui Păuna, fata Pîrvului Kantacuzino vel stolnic“, în loc de „Matei, snă Ivan (?) Greceanul vel logofăt și mama lui Păuna, fata Pîrvului vel stolnic“.

La piatra lui Barbu Corbeanu inscripția adevărată este : „În cest mormînt întunecat Barb(ul) Corbeanul zace, vâtaf aprozilor era și multă jale (nu „cale“ cum s-a publicat) face, în vîrsta tinerețelor datu-ș-a să-

¹⁵ Ibidem p. 23.

¹⁶ Ibidem, p. 23.

¹⁷ Hurmuzaki — Iorga, Documente privitoare la istoria românilor, Buc. 1915, XIV, partea I-a, p. 304, nr. 369..

¹⁸ Hurmuzaki — Iorga, op. cit. XIV, partea I-a, p. 314, nr. 375 Lesviodacs, Istoria bisericească pe scurt, Buc. 1845, p. 375 nota.

¹⁹ Virgiliu N. Drăghiceanu, op. cit. p. 24.

²⁰ Ibidem, p. 24.

vîrșitu (nu „în vîrsta tinerețelor datorită săvîrșiti“), lăsînd femeia tînără și toate ticăitul, nu „tăcîndu-l“²¹.

Pe profilele a două pietre sînt numele a doi dintre meșterii sași aduși de Neagoe Basarab pentru construcția bisericii Mitropoliei : Georgius Zigelerus abrorch și Iohanes Ahs abrorch, sculptori pietrari, iscăliți cu scriere latinească și un localnic care și-a lăsat numele în inscripția : „Pis, az D(in)că. În monografia despre mitropolie nu este citat decît Georgius Zigelerus²².

Piatra de mormînt a lui Costache Samucoveanu este din anul 1850, nu 1880 cum s-a publicat²³. Inscripția nepublicată are următorul cuprins :

*„Călătorilor ce-ți trece
Pe lîngă acest trist mormînt
Piatra lui deși e rece
Salutați-o lăcrămînt.
Subt ia zace un scump nume
Ce de toți era iubit
Costache Samucovene
Prea curînd ne-ai părăsit.
Aa ! junimea pierde-n tine
Un amic și un român
Maica ta un fiu dulce
Patria un cetățean
Muritorule gîndește
Că vei fi ceea ce sînt
Cunună îmi împletește
De flori pe acest mormînt.*

1850 decembrie 31“

Celelalte pietre provenite din lapidariul Comisiei monumentelor istorice sînt ancadramente de uși și ferestre din vremea construcțiilor lui Neagoe Basarab și Matei Basarab, baze de cruci care se aflau în vîrfurile celor opt turlă ale bisericii Mitropoliei, colonete de baldachin, arhitrave ornamentate cu arbori și flori în ghivece, cele patru coloane și fragmente din balustrada în stil brîncovenesc de la pridvorul construit din porunca mitropolitului Theodosie.

Pe lîngă valoarea lor istorică aceste pietre reprezintă valori artistice care caracterizează epocile lui Neagoe Basarab, Matei Basarab și mai ales a lui Constantin Brîncoveanu, cele mai multe pietre de mormînt

²¹ Ibidem, p. 24.

²² Ibidem, p. 24.

²³ Ibidem, p. 24.

fiind ale dregătorilor acestui ultim domnitor. În special coloanele pridvorului și sarcofagul din marmură al Bălașei Cantacuzino sînt exemplare desăvîrșite ca tehnică și ornamentare.

Între timp colecția lapidariului muzeului s-a îmbogățit și cu alte pietre adunate din diferite locuri :

Pietrele aduse la muzeu în anul 1957 din curtea locuitorului Nicoară, de pe strada Nicole Bălcescu, din apropierea Curții domnești, unde a fost pînă la mijlocul secolului trecut biserica cu hramul Sfintului Mina :

Piatra de mormînt cu inscripția : „Preastavi rabă Bjii Drăghici snă Gligorie, vel comis, vă dni Io Radu voevod, meseță sept. 22 leat 7118 (1609)“.

Fragmentul de piatră de mormînt cu inscripția : „...mnezeu ale lui Dumitrașcu coconul al jupanului Vașilcă și al jupănesei...“

Fragmentul de la o colonetă de iconostas.

Un aghiasmatar din piatră.

Două fragmente de la o cruce, aduse în lapidariu în anul 1957, care păstrează în mijloc stema Țării Românești cu vulturul cruciat și în jur inscripția slavă : „Io Matei Basarab voevoda i gospodin vășei zemle Ogrovlahiescoe“, iar pe o latură, în românește : „Ispravnicul jupan Radul vel agă“.

Pisania caselor boierilor Greceni din Dragomirești, județul Dîmbovița, găsită în molozul din fața bisericii, unde a fost conacul boieresc, adusă la muzeu în anul 1959 :

„Aceaste case le-au făcut dumnealui Grigorie Greceanul vel vistier fiind moștene vechie de la moși de la strămoși și fiind casele de pe pîmniță vechi și dărîmate, stricîndu-le acelea le-au mai lungit pe dedesubt cu beciuri de piatră și deasupra pivniții, fiind pivnița veache și bună. Au zidit aceste case de piatră după cum se veade, în zilele mării sale prea înălțatului și prea luminatului nostru domn Io Grigore Ghica voevod, începîndu-le în anul dentii al domniei mării sale mța avgustă 1 leat 7241 (1733) i le-au isprăvit la al doilea an al domniei mării sale la iulie 21 leat 7242 (1744)“.

Harta stolnicului Cantacuzino din anul 1700 amintea Dragomireștii ca sat cu conac boieresc, împreună cu satele Văcărești și Băleni, singurele indicate din județul Dîmbovița. Pisania citată se afla deci la casele acestui conac.

Cadrul lateral cu profile gotice și baza unei colonete cu anul „170...“ înscris pe o latură, provenind de la Bărăția veche din Tirgoviște, aduse la muzeu în anul 1962.

Fragmentul din partea inferioară a unui suport de iconostas cu inscripțiile : Pe fațadă : ...i vii : Gherghina, Elina, Ivan, Stana. Pe o latură : ...șă, Kera, Tudora, Pis az Hristodor zug[rav] mța mai 3 dni, 7112 (1604) Adusă la muzeu în anul 1965.

În lapidariu se află expuse mai multe fragmente de apeducte descoperite cu ocazia lucrărilor de canalizare de pe străzile oraşului, aduse la muzeu în ultimii zeci ani. Fragmentele de apeducte datează din vremea domnilor Matei Basarab şi Constantin Brîncoveanu, iar ultimele din secolul trecut.

Tîrgoviştea păstrează numeroase urme de construcţii medievale ascunse în pământ şi sarcina muzeului nostru este de a aduna toate descoperirile întimplătoare sau rezultate din cercetări ştiinţifice.

LE LAPIDAIRE DU MUSÉE HISTORIQUE DE TÎRGOVIŞTE

— Résumé —

Ce lapidaire est une des collections, que ce musée possède, qui intéresse surtout les visiteurs.

C'est une collection qui a sa valeur spéciale, elle contient des pierres tombales, colonnes, colonnettes, architraves, encadrements et d'autres pierres qui présentent un intérêt artistique. Ces pièces, provenant des diverses églises et lieux historiques de Tîrgovişte ainsi que de ses environs, attirent aussi l'attention des spécialistes. Elles portent des inscriptions dont la plupart ont été publiées par Virgiliu Drăghiceanu, dans une annexe de l'étude sur la „Mitropolia Tîrgoviştei“.

L'auteur de cet article nous y présente les rectifications des inscriptions erronées publiées par V. Drăghiceanu et pour la première fois des inscriptions inédites.

.